

Dufva, H., A. Mauranen & K. Mäntylä (toim.) 2025. 50 vuotta soveltavaa kielitiedettä: näkökulmia AFinLA ry:n toimintaan. 50 years of applied linguistics in Finland: Perspectives on AFinLA and its activities. AFinLA-teema / n:o 19, 221–244.

Tommi Jantunen

Jyväskylän yliopisto

Yliopistollisen viittomakielialan kehkeytyminen ja identiteetin etsintä Suomessa

Nostot

- Yliopistollinen viittomakielten tutkimus- ja oppiala muotoutui Suomessa vuosien 1980–2010 välillä.
- Tutkimuksessa on tapahtunut alueellinen siirtymä Helsingistä Jyväskylään.
- Painottuminen joko yleiseen tai soveltavaan tutkimukseen on jakanut alaa, mutta viime vuosina perinteet ovat yhdistyneet.
- Edunvalvonnan ja tutkimuksen suhde herättää keskustelua.

Abstract

The field of academic research and teaching of sign languages in Finland had its beginnings in general linguistics in Helsinki in the early 1980s and was established in the context of applied linguistics in Jyväskylä by 2010. While the field of academic research and teaching of sign languages has been balancing itself between basic and applied language research, its character has also been shaped by its relationship with advocacy, which has, among other things, emphasised the immediate use of research results and also sought to set research agendas. This article highlights the key milestones in the development of the field of academic research and teaching of sign languages in Finland in the 1980s, 1990s and the first decade of the 21st century. In addition to these milestones, the article reflects on the identity of the field, especially from the perspective of how the field has (not) managed to balance basic and applied language research and how it continues to create and navigate in waters traditionally dominated by advocacy.

Keywords: sign language, academic disciplines, fields of research

Asiasanat: viittomakieli, tieteenalat, tutkimusalat

1 Johdanto

Yliopistollisen viittomakielialan – tarkemmin yliopistollisen viittomakielten tutkimus- ja oppialan – syntyä ja kasvua Suomessa ei ole toistaiseksi juurikaan käsitelty. Teemaa on sivuttu muutamissa julkaisuissa, kuten Takkisen ja Puupposen (2017a) kirjoituksessa *Suomalainen viittomakieli Jyväskylän yliopistossa – 13 vuotta maisteriopintoja ja paljon muuta*. Kirjoitus on esipuhe vuonna 2017 julkaistuun, Jyväskylän yliopiston suomalaisen viittomakielien oppiaineen maisterintutkimuksia esitelleeseen kirjaan *Maisteriksi viittomakielestä – 11 sukellusta suomalaiseen viittomakieleen* (Takkinen & Puupponen 2017b). Toinen viimeaikainen esimerkki yliopistollisen tutkimus- ja oppialan historiaa käsittelevästä kirjoituksesta on Rissasen, Rainön ja Takkisen (2024) yhteisartikkeli *Early research on Finnish Sign Language: In the footsteps of great role models*, joka on historiallinen katsaus kirjoittajien omaan toimintaan viittomakielten suomalaisen tutkimuksen ja yliopistollisen koulutuksen pioneereina 1980-luvulta alkaen. Muutamia muita erityisesti tutkimusta esitteleviä katsauksia on lisäksi olemassa (esim. Jantunen 2008a), mutta kokonaisvaltaisempaa esitystä aiheesta ei ole tehty. Tätä voidaan pitää alan yhteisömuistin ja itsetunnon kannalta puutteena: yliopistollinen viittomakieliala alkoi Suomessa modernissa mielessä jo 1980-luvun alussa – tätä kirjoitettaessa lähes 45 vuotta sitten – ja moni syntyprosessiin liittyvä asia on jo unohtumassa.

Käsillä olevan artikkelin yksi keskeinen tavoite on esitellä Suomen yliopistollisen viittomakielialan kehkeytymiskaarta vuosien 1980–2010 välillä (luku 2). Artikkelin eroaa Takkisen ja Puupposen (2017a) kirjoituksesta sikäli, että tässä artikkelissa näkökulma on Jyväskylässä tapahtunutta toimintaa laajempi: käsillä oleva artikkeli pyrkii tarkastelemaan alan syntyä ja kehitystä koko Suomen mittakaavassa. Rissasen, Rainön ja Takkisen (2024) kirjoituksesta tämä artikkeli eroaa puolestaan esimerkiksi siinä, että tarkastelunäkökulmaa ei lähtökohtaisesti sidota henkilöihin: tämän artikkelin näkökulma pyrkii olemaan ensisijaisesti makrotasoinen ja institutionaalinen. Laajassa mielessä käsillä olevan artikkelin

näkökulma lähenee Jantusen (2008a) katsauksen näkökulmaa, mutta kuitenkin sillä erolla, että pelkän tutkimuksen käsittelyn lisäksi fokuksessa on myös esimerkiksi yliopistollinen koulutus. Lisäksi alan kehitystä käsitellään tässä artikkelissa pohtivammin kuin aikaisemmissa kirjoituksissa.

Artikkelin toinen tavoite on kuvata tapahtumia ja periaatteita, joiden myötä yliopistolinen viittomakieliala on määritelty itseään teoreettisesti, menetelmällisesti ja yhteiskunnallisesti tutkimuksen alkuvaiheista tähän päivään (luku 3); tämä kiteytyy alan identiteetin etsinnäksi. Lähtökohtina tavoitteen saavuttamiselle ovat klassiset eronteot yleisen ja soveltavan kielentutkimuksen sekä tutkimuksen ja edunvalvonnan välillä. Ensimmäisen niin sanotun dikotomian käsittely nostaa esiin jaon Helsingin yleiseen ja Jyväskylän soveltavaan tutkimukseen. Tätä jakoa on nyttemmin pyritty strategisesti pehmentämään, sillä vahva alueellinen jakautuminen saati tutkimusperinteiden siiloutuminen ei välttämättä ole eduksi (ainakaan) pienelle alalle. Historiallisesti ero on kuitenkin ollut vahva vaikutin alan sisäisessä kehityksessä. Toisen erottelun käsittely nostaa esiin paitsi tarpeen selkiyttää lähtökohtia, joista tutkimusta viittomakielistä Suomessa tehdään (esim. Jantunen & Kanto 2024) sekä myös kysymyksiä esimerkiksi vallankäytöstä ja viittomakielisiin liittyvästä omistajuudesta (vrt. Rautiainen ym. 2024). Tämän teeman osalta artikkeli muuttaa näkökulmaansa vahvemmin argumentoivaan suuntaan. Pääargumentiksi muotoutuu kanta, jonka mukaan suhteellisen uuden akateemisen tutkimus- ja oppialan on välttämätöntä toimia tutkimus- ja tiedemaailman periaatteiden mukaisesti, vaikka se ei aina kävisi yksin viittomakieliyhteisöä perinteisesti edustaneen edunvalvonnan lähtökohtien kanssa.

Käsillä olevan historiikin pääteemaan eli AFinLA ry:n kunniakkaaseen taipaleeseen artikkeli kytkeytyy välillisesti, mutta vahvasti. Yliopistollinen viittomakieliala ei ole koskaan ollut aktiivinen institutionaalinen toimija AFinLAssa, mutta erityisesti Jyväskylään sijoittuvan historiansa vuoksi ja henkilötasolla viittomakieli on seurannut ja monin paikoin myös myötäelänyt AFinLAN vaiheita ja kehitystä. Henkilötasoisten työelämäyhteyksien kautta myös monilla AFinLAN piirissä käydyillä keskusteluilla on ollut vaikutusta viittomakielialan sisäisiin keskusteluihin. Konkreettinen esimerkki tästä on soveltavan kielitieteen käsitteellistäminen ja asema suomalaisella kielentutkimuksen kentällä, jotka keskusteluteemoina ovat olleet hyvin läheisiä myös yliopistolliselle viittomakielialalle ja sen identiteetin etsinnälle (ks. erityisesti Halonen & Saarinen, tässä julkaisussa sekä tämän artikkelin luku 3.1).

Artikkeli pyrkii aiheidensa käsittelyssä mahdollisimman suureen neutraaliuteen ja objektiivisuuteen. Samalla on kuitenkin niin – muun muassa koska kirjoitettuja historiallähteitä artikkelin pääteemasta ei läheskään aina ole saatavilla – että artikkelissa käsiteltäviä aiheita lähestytään sen historian ja kontekstin valossa, jossa käsillä olevan tekstin kirjoittaja itse on elänyt. Tämä kirjoittajan positio on tarkasti ottaen seuraava: Olen kuuleva, alun perin viittomakielialan ulkopuolinen henkilö, joka valmistui maisteriksi Helsingin yliopiston yleisestä kielitieteestä vuonna 2001. Vuosina 1998–2002 toimin viittomakielentutkijana Kuurojen Liitto ry:n tutkimus- ja sanakirjatyössä ja tämän jälkeen lukuvuonna 2003–2004 tulkikouluttajana Humanistisen ammattikorkeakoulun Helsingin yksikössä. Vuoden 2004 syksyllä siirryin Jyväskylän yliopistoon, jossa viimeistelin Helsingissä aloittamani väitöskirjan vuonna 2008. Jyväskylän yliopistossa – ja vuoden 2010 jälkeen sen viittomakielien

keskuksessa – olen seurannut yliopistollisen ja muun viittomakielialan muotoutumista muun muassa lehtorin, tutkijatohtorin, yliopistotutkijan ja akatemiaturkijan rooleissa. Vuoden 2018 joulukuusta olen toiminut Jyväskylän yliopiston kieli- ja viestintätieteiden laitoksella suomalaisen viittomakielen professorina. Muita viittomakielialan professuureja ei Suomessa tätä kirjoitettaessa ole.

Yllä aukikirjoitettu positio heijastuu artikkelin molempiin päälukuihin 2 ja 3. Luvun 2 sisällössä, joka on kronologisesti etenevä tutkimus- ja oppialan kehkeytymishistoria, position vaikutus on kuitenkin vähäisempi kuin luvun 3 sisällössä, jossa pääpaino on alan identiteettiin vaikuttaneissa ja edelleen vaikuttavissa tekijöissä. Luvun 3 teemaa tarkastellaan kirjoittajan omien kokemusten kautta ja usein myös sellaisella tiedolla, johon kirjoittajalla on erityispääsy. Osittain tähän tietoon – mutta myös esimerkiksi yleiseen ammatilliseen työkuvaan – nojaavat myös muutamat lukuun 3 sisäänkirjoitetut kannanotot ja alaa koskevat yleiset positioinnit.

2 Tutkimus- ja oppialan kehkeytyminen 1980–2010

2.1 Tutkimuksen henkilövetoiset alkuhetket 1980-luvulla

Kuurojen käyttämiä kielityyppejä (viitottuja, puhuttuja, kirjoitettuja), erilaisia viittomisen muotoja (esim. eleitä, tukiviittomia, viitottua puhetta) ja erilaisia kansallisia viittomakielisiä (esim. suomalaista, ruotsalaista, ranskalaista) on tutkittu tavalla tai toisella jo tovi. Varhaisimmat maininnat ”kuuromykistä” ja heidän ”eleistään” ajoittuvat antiikkiin ja Platonin *Kratylos*-dialogiin, jossa käytiin keskustelua kielellisten merkkien luonnollisuudesta, käytännössä niiden muodon ja merkityksen läpinäkyvyydestä (Platon 1999). Suomessa ensimmäiset tieteellisesti luokiteltavat maininnat kuuroista ja heidän kielistään lienevät peräisin Abraham Argillanderilta, joka antoi puheopetusta ensimmäisen vaimonsa Maria Helsingiuksen kuuroille veljelle Wolfgang Henricus Amadeus Helsingiukselle lisäalassa 1700-luvun jälkimmäisellä puoliskolla (Argillander 1994 [1771]). Vakiintuneemman kuurojenopetuksen ja tämän myötä viittomakielisen yhteisön syntyhetki ajoittuu Suomessa kuitenkin Porvooseen ja vasta vuoteen 1846 (esim. Jantunen 2001; Rainò 2004). Näihin aikoihin alettiin Suomessa käytettyä viittomakieltä tarkastella myös tutkimuksellisesti, mikä näkyi esimerkiksi Carl Oscar Malmin – Porvoon kuurojenkoulun synnystä ja viittomakielisen opetuksen käynnistymisestä Suomessa vastanneen kuuron miehen – kirjoituksissa, joissa hän kuvasi ja analysoi aikakaudelle tyypilliseen tapaan käyttämänsä Ruotsissa oppiman viittomakielen yksiköitä (Malm 1913 [1852]). 1900-luvun alkuun tultaessa Suomessa käytettävä viittomakieli oli jo suhteellisen vakiintunut ja kohde erityisesti leksikkoon kohdistuville tutkimuksellisesti relevanteille kehittämisaloitteille (Jantunen 2001; Rainò 2004). Näiden keskeisiä eteenpäinviejiä olivat Suomen ensimmäisen valokuvia hyödynneen viitotun kielen sanakirjan julkaissut David Fredrik Hirn yhdessä vaimonsa Marian ja poikansa Juliuksen kanssa (Hirn 1910, 1911, 1916).

Argillanderin, Malmin ja Hirnien toiminta ajoittuu aikakaudelle, jota brittiläinen viittomakielentutkija Bencie Woll (2003) on nimittänyt viittomakielten tutkimuksen esimoderniksi aikakaudeksi. Suomessa tämä aikakausi jatkui pitkälle 1970-luvun loppupuoliskolle. Kansainvälisesti esimoderni viittomakielten tutkimuksen aikakausi vaihtui moderniksi kuitenkin jo 1950-luvulta alkaen (vrt. Tervoort 1953), viimeistään 1950- ja 1960-lukujen vaihteessa (vrt. Stokoe 1960), jonka jälkeen myös Suomeen alkoi saapua uusia tutkimuksellisia vaikutteita kansainvälisen ja erityisesti pohjoismaisen yhteistyön kautta. Erityisesti orastava kansainvälinen tutkimus alkoi näkyä koulutus kontekstissa, jossa muun muassa Kuurojen Liitto ry:n myötävaikutuksella alettiin valmistaa päivitettyjä materiaaleja. Näin syntyivät lopulta esimerkiksi 1970-luvulla työstetty *Viittomakielen kuva-sanakirja* (1977) sekä kieliopiksikin kutsuttu Eino Savisaaren ja Antti Vanteen *Viittomakieli* (1979). Akateemisempaakin työtä tehtiin. Käsillä olevan teoksen kontekstissa maininnan ansaitsee AFinLA ry:n julkaisuna numero 24 ilmestynyt Niilo Heinosen (1979) kieliteoreettinen tutkimus *Tieteen paradigmat ja varhaiskuurojen kielenopetus*, jonka sisältö on paikoin edelleen relevanttia.

Modernissa mielessä viittomakielten tutkimuksen alku ajoitetaan Suomessa yleensä 1980-luvun alkuun. Tutkimuksen aloittamisen keskeisenä katalyyttinä toimi Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen professori Fred Karlsson, jolla on ollut vaikutuksensa myös suomalaisen soveltavan kielitieteen kehitykseen. Fred Karlsson oli alkanut kiinnostua viittomakielistä pohjoismaisen akateemisen yhteistyön seurauksena 1970-luvun loppupuolella, ja hän suoritti tämän seurauksena lopulta myös lyhyitä Kuurojen Liiton järjestämiä viittomakielen opintoja (Karlsson 24.3.2025).¹ Kiinnostus viittomakieleen johti lopulta siihen, että Karlssonin yleisen kielitieteen professuurin virkaanastujaispuhe lokakuussa 1980 tulkattiin suomalaiselle viittomakielelle, mikä tuon ajan akateemisessa kontekstissa sai aikaan suurta ja positiivista huomiota (Karlsson 24.3.2025). Toinen konkreettinen ja merkittävä seuraus Fred Karlssonin kiinnostuksesta viittomakieleen oli se, että vuonna 1982 yleisen kielitieteen laitoksella käynnistyi osin Kuurojen Liiton tukemana (ks. Rissanen 1985) ensimmäinen Suomessa käytettyyn viittomakieleen keskittynyt modernia kieliteoriaa hyödyntänyt tutkimusprojekti. Tutkijoina projektissa toimivat Terhi Rissanen ja Thomas Sandholm (alkuhetkistä ks. Rissanen ym. 2024). Projektin ja siihen kytkeytyvän työn tuloksena julkaistiin kaksi laajempaa kieliopillista tutkimusraporttia – *Viittomakielen perusrakenne* (Rissanen 1985) ja *Kolme kirjoitusta viittomakielestä* (Pimiä & Rissanen 1987) – sekä muutama erillinen artikkeli (esim. Karlsson 1984; Rissanen 1987). Suomalaisen yliopistotutkimuksen vahvasta momentista 1980-luvulla kertoo se, että Fred Karlsson toimi vuoden 1983 alussa Brita Bergmanin ruotsalaista viittomakieltä käsitelleen väitös-

1 Tässä luvussa lähteenä käytetty professori Fred Karlssonin haastattelu toteutettiin Helsingissä *Svenska litteratursällskapet* (*Svenska litteratursällskapet i Finland r.f.*) tiloissa 24.3.2025. Haastattelun tavoite oli dokumentoida viittomakielten tutkimuksen tapahtumia Suomessa 1970- ja 1980-luvuilla, ja välillisesti tukea myös tämän artikkelin kirjoittamista. Haastattelu pohjasi joukkoon avoimia etukäteen valmisteltuja kysymyksiä, joita täydennettiin tilanteessa haastattelijan (tämän artikkelin kirjoittaja) ja haastateltavan toimesta. Haastattelu tallennettiin sovitusti videolle, joka on tarkoitus varustaa viittomakielten tulkkauksella ja julkaista myöhemmin. Haastattelun tekijänoikeudet ovat tekijöillä.

kirjan (Bergman 1982) vastaväittäjänä Tukholman yliopistossa sekä se, että vuoden 1987 heinäkuussa Lappeenrannassa järjestettiin viittomakielen tutkijoiden maailmankokous (*Fourth international symposium on sign language research*; ks. Edmundson & Karlsson 1990).

1980-luvun loppua kohti tullessa suomalaisen viittomakielen yliopistollinen tutkimus alkoi laajeta kieliopin tutkimuksesta käsittelemään myös muun muassa kuurojen suomen kielen oppimista (Pimiä 1987) ja kuuron lapsen suomalaisen viittomakielen omaksumista (Takkinen 1988). 1980-luvun lopulla luotiin pohjaa myös Kuurojen Liiton ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen (nyk. Kotimaisten kielten keskus, lyh. Kotus) yhteistyönä toteutettavalle suomalaisen viittomakielen sanakirjatyölle, joka käynnistyi virallisesti 1988 (*Suomalaisen viittomakielen perussanakirja* 1998). Etenkin Kotus-yhteistyö oli tietoista seurausta halusta tehdä suomalaisen viittomakielen tutkimuksesta pysyvämpää ja pitkäjänteisempää muiden kielten mallin tapaan (Karlsson 24.3.2025). Yleisesti ottaen 1980-luvun lopun tutkimukselliset laajennukset lisäsivät moderniin suomalaiseen viittomakielten tutkimukseen uuden soveltavan kielentutkimuksen ulottuvuuden.

Laaja henkilölähtöinen katsaus viittomakielten tutkimuksen alkuvaiheisiin Suomessa on esitetty hiljattain julkaistussa artikkelissa, jonka kirjoittajina ovat toimineet 1980-luvulla akateemisen työnsä aloittaneet pioneerit Terhi Rissanen, Päivi Rainò (ent. Pimiä) ja Ritva Takkinen (Rissanen ym. 2024). Tässä käsillä olevassa artikkelissa näkökulma siirretään seuraavaksi 1990-luvun alkuun ja sitä seuranneeseen aikaan. Lisäksi näkökulmaa rajataan siten, että käsitteilyssä korostetaan instituutioiden (kuten yliopistojen ja Kuurojen Liiton) ja alueiden (erityisesti Helsingin ja Jyväskylän) roolia. Varsinaisia tutkimusaiheita ei läpikäydä tarkasti. Näitä on kuitenkin koonnut yhteen noin vuoteen 2010 asti Jantunen (2008a) sekä tästä eteenpäin noin vuoteen 2020 asti Puupponen (2019).

2.2 Helsinki-vetoisen tutkimuksen 1990-luku

1990-luvulle tullessa yliopistoissa tehtävä tutkimus oli muutamien, eri ainelaitoksiin affilioituneiden yksittäisten henkilöiden vastuulla. Suhteellisen pienestä tutkijajoukosta usealla säilyi kytkös Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitokseen, mutta aloina myös esimerkiksi fonetiikka/logopedia ja fennistiikka olivat edustettuina. Toinen yliopisto, johon viittomakielten tutkimus kytkeytyi, oli Turun yliopisto. Täällä viittomakielten tutkimusta edisti yleisen kielitieteen yhteydessä professori Esa Itkonen yhteistyössä tulkikoulutuksessa tällöin vaikuttaneen Turun kristillisen opiston kanssa. Jyväskylän yliopiston rooli viittomakielten tutkimuksessa oli 1990-luvun alussa verrattain pieni. Toisaalta kasvatustieteiden ja viittomakielisen koulutuksen aloilla Jyväskylä alkoi herättää viittomakielikentän ja sen toimijoiden kiinnostusta. Tähän vaikutti epäilemättä liiton nykyisen toiminnanjohtaja Markku Jokisen opiskelu- ja työura yliopistossa. Kokonaisuutena viittomakielten yliopistollinen tutkimus Suomessa oli 1990-luvulla monin paikoin sidottua opinnäytteisiin, joita valmistui maisteri- ja lisensiaattitasolla (esim. Jokinen 1991; Takkinen 1995; Rissanen 1998; Hoyer 2000 [1999]; muista kuin opinnäytteistä ks. esim. Malm 1990; Pimiä 1990; Rissanen 1992).

1990-luvulla Kuurojen Liitto alkoi ottaa enenevästi vastuuta viittomakielten tutkimuksesta. Tästä konkreettinen osoitus oli liittoon vuonna 1991 perustettu viittomakielikeskus

(Salmi & Laakso 2005), jonka yhtenä osastona aloitti tutkimus- ja sanakirjatyö. Suuri osa tutkimus- ja sanakirjatyöstä keskittyi *Suomalaisen viittomakielen perussanakirjan* toimitamiseen, ja kirja julkaistiin vuonna 1998. Liiton viittomakielikeskuksen ja tutkimus- ja sanakirjatyön rooli viittomakielen tutkimusalalla oli kuitenkin pelkkää perussanakirjan valmistamistyötä suurempi. Tästä on osoituksena muun muassa se, että liiton viittomakielikeskus vakiintui sijoituspaikaksi vuonna 1996 Kotukseen perustetulle ja vuonna 1997 ensimmäisen kerran kokoontuneelle viittomakielen lautakunnalle (myöh. suomalaisen viittomakielen lautakunta, nyk. Suomen viittomakielten lautakunta) sekä vuonna 1998 käynnistyneelle ensimmäiselle suomenruotsalaista viittomakieltä käsitelleelle tutkimus- ja sanakirjaprojektille, jonka pääjulkaisu oli vuonna 2002 julkaistu *Se vårt språk! – Næ kielemme!*

Tutkijoiden kytkökset Helsingin yliopistoon sekä toisaalta Kuurojen Liiton vahva roolinotto tutkimuksessa ja esimerkiksi lautakuntatyön kytkös Helsingissä sijaitsevaan Kotukseen – jonne 1980-luvun yliopistollista viittomakielen tutkimusta oli jatkumoluonteisesti siirretty (Karlsson 24.3.2025) – tekivät 1990-luvun viittomakielten tutkimuksesta kokonaisuutena vahvasti Helsinki-vetoista. Tämä on määrällinen ja alueellinen tosio, joka ei kuitenkaan tarkoita, etteikö tutkimusta olisi tehty myös muissa yliopistoissa tai alueilla. Lisäksi myös 1990-luvun lopulla perustetut ammattikorkeakoulujen tulkikoulutusohjelmat (ks. Salmi & Laakso 2005) osallistuivat omista näkökulmistaan viittomakielen tutkimukseen, ei vähiten siksi, että muutamia yliopistoihin affilioituneita tutkijoita työskenteli (myös) tulkikoulutuksen parissa. Lähtökohtaisesti ammattikorkeakouluissa tehtävä viittomakielten tutkimus kuitenkin operoi alemmalla opinnäytetyötasolla, eikä sitä tässä artikkelissa suoraan käsitellä.

1990-luvun loppu ansaitsee erityismaininnan tutkimusalan kasvua koskevassa keskustelussa, koska tällöin tutkimuksessa tapahtui Kuurojen Liiton toimesta useita hyvin näkyviä ja konkreettisia asioita. Käytännössä ensimmäinen merkkipaalu on jo vuosi 1995, jolloin tuli voimaan laki Suomen Hallitusmuodon muuttamisesta (969/1995). Tässä perusoikeusuudistuksessa luotiin pohja viittomakielen ensimaininnalle vuonna 1999 voimaan astuneessa uudessa Suomen perustuslaissa (731/1999). Perusoikeus- ja perustuslakiuudistus yhdistettynä suomalaisen viittomakielen kielenhuoltotoiminnan aloittamiseen (konkreettisesti) vuonna 1997 ja perussanakirjan julkaisemiseen vuonna 1998 tarkoitti, että Kuurojen Liiton rooli ja tunnettuus tutkimuksen keskeisenä ja jopa ainoana toteuttajainstituutiona kasvoi merkittävästi 90-luvun loppua kohti. Kehitystä tukivat Kuurojen Liiton tutkimusta tekevien ihmisten vahvat kytkökset erityisesti Helsingin yliopistoon (monen tutkijan *alma mater*) ja Kotukseen (Kotuksen viittomakielen tutkijan tehtävä on edelleen sijoitettuna Kuurojen Liittoon) sekä myös institutionaalisesti kasvavaan tulkkausalaan (ks. yllä) ja poliittisiin päättäjiin.

Käytännönkin syistä Kuurojen Liiton tutkimustoiminta alkoi painottaa sanakirjatyön ohella kielipoliittisia teemoja (vrt. Kuurojen Liiton perustehtävä edunvalvontajärjestönä), jotka perinteisesti ovat olleet yksi soveltavan kielentutkimuksen laji. Samaan aikaan toiveet yleisemmän kielentutkimuksen – erityisesti 1980-luvun lopulla hiipuneen kielipillisemmän tutkimuksen – uudelleenkäynnistämisestä pysyivät ajankohtaisina. 1990-luvulla näihin

toiveisiin alettiin vastata Turun ja Jyväskylän yliopistoissa, joihin molempiin perustettiin viittomakielen perusopintokonaisuudet, approbatur-opinnot. Nämä olivat joko suoraan (Turussa) tai temaattisesti (Jyväskylässä) yhteydessä yleiseen kielitieteeseen ja nostivat esiin juuri alalla toivottua kielen perustutkimusnäkökulmaa. Approbatur-opintokokonaisuuksia integroitiin lopulta myös tulkkiopintokokonaisuuteen sekä Diakonia-ammattikorkeakoulussa (Turku) että Humanistisessa ammattikorkeakoulussa (Jyväskylän approbatur). Vuonna 1998 Jyväskylässä alkoi ensimmäistä kertaa Suomessa myös viittomakieleen keskittynyt aineopintotasoinen cum laude -kokonaisuus, jonka yksi osa oli akateemiseen tutkimukseen kannustava proseminaari.

Vaikka 1990-luvun tutkimus oli vahvasti Helsinki-vetoista, erityisesti Jyväskylän yliopisto alkoi saada tutkimuksellista näkyvyyttä 1990-luvun lopulla. Yksi syy tähän oli Markku Jokisen rooli kasvatustieteissä ja opettajankoulutuslaitoksessa (OKL). Roolin myötä vuonna 1992 alkaneet approbatur-opinnot ja vuonna 1998 alkaneet cum laude -opinnot saivat Jyväskylässä vuonna 1998 seurakseen myös uuden hankemuotoisen viittomakielisen luokanopettajakoulutuksen. Viittomakielinen luokanopettajakoulutus toimi hankkeena Jyväskylän yliopiston OKL:n yhteydessä aina vuoden 2009 loppuun asti, jonka jälkeen se lakkasi hankkeena ja muutaman vuoden jälkeen myös yliopiston järjestämänä konkreettisenä koulutuksena.

2.3 Tutkimus- ja oppiala syntyy ja vakiintuu Jyväskylään 2010 mennessä

2000-luvun alussa yliopistollinen tutkimus nosti merkittävästi profiiliaan. Konkreettisin merkki tästä oli, kun ensimmäinen (suomalaista) viittomakieltä eksplisiittisesti käsittelevä väitös valmistui soveltavaan kielitieteeseen Jyväskylän yliopistossa 2002. Väittelijä oli Ritva Takkinen ja väitöskirjan aiheena suomalaisen viittomakielen omaksuminen käsi- ja kuulo-oppimisen fonetiikan näkökulmasta. Vastaväittäjiä Takkisella oli kaksi: suomalainen, mutta Tukholmassa 1998 väitellyt kuuro tohtori Johanna Mesch (jonka väitöskirja käsitteli taktiilia viittomakieltä) ja professori Fred Karlsson Helsingin yliopistosta. 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen loppuun mennessä väitöksiä valmistui kolme lisää: kaksi Jyväskylässä (Fuchs 2004, Jantunen 2008b), yksi Helsingissä (Rainò 2004).

Muun muassa vuoden 2002 väitöksen (ja esim. tällöin käynnissä olleen viittomakielisen luokanopettajakoulutuksen) luomassa nosteessa Jyväskylään perustettiin 2004 ensimmäinen viittomakielen professori. Virassa (myöh. tehtävässä) aloitti ensin määräaikaisena ja myöhemmin vakinaisena kaksi vuotta aikaisemmin tohtoroitunut Ritva Takkinen. Käytännössä professorin perustamisen yhteydessä luotiin jo olemassa olevien perus- ja aineopintojen jatkeeksi suomalaisen viittomakielen oppiaine maisteri- ja tohtorikoulutuksineen (aikaisemmin approbatur ja cum laude -opinnot olivat kytkeytyneet hallinnollisesti suomen kieleen). Ensimmäinen maisterintutkielma valmistui uudessa oppiaineessa alkuvuonna 2008 ja ensimmäinen tohtorinväitös saman vuoden elokuussa (Jantunen 2008b).

Kuurojen Liittoon sijoitetun suomenruotsalaisen viittomakielen tutkimus- ja sanakirjaprojektin tultua päätökseen 2002 Helsingin yliopisto ja erityisesti sen silloinen pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuden laitos (*Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur*, lyh. Nordica) otti vastuuta suomenruotsalaisen viittomakielen tutkimuksesta. Keskeiseksi henkilöksi Nordicassa nousi professori Jan-Ola Östman, jonka myötävaikutuksesta pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuden laitoksella muun muassa käynnistettiin erityisesti suomenruotsalaista viittomakieltä sosiolingvistisesti esitellyt *Teckenspråksstudier*-julkaisusarja (esim. Östman 2005; Hoyer ym. 2006). Tätä aikaisemmin ainoa viittomakieliin keskittyvä julkaisusarja on ollut liittoon sijoitettu (nyttemmin hiipunut) *Deaf Studies in Finland* -sarja, jossa esimerkiksi Takkisen (2002) ja Rainön (2004) suomalaista viittomakieltä käsitelleet väitöskirjat julkaistiin.

Suomalaisen ja suomenruotsalainen viittomakielen erottaminen toisistaan on ollut yksi 2000-luvun alun merkittäviä ja suhteessa kauaskantoisia suomalaista viittomakielten tutkimusta koskevia (kieli)poliittisia päätöksiä. Tutkimuksen esimodernilla aikakaudella Suomessa käytettyä viittomakieltä ei nimetty alueiden tai kulttuuripiirteiden mukaan, mutta monet aikakauden tutkimuksessa mukana olleet henkilöt olivat perhetaustaltaan ruotsinkielisiä. Tämä tarkoitti, että jos 1800-luvulla ja vielä 1900-luvun alussa Suomessa käytettyä viittomakieltä olisi kuvailtu nykytermein, sitä olisi ehkä ollut oikeutettua nimitää monin paikoin suomenruotsalaiseksi, osin ehkä jopa ruotsalaiseksi (vrt. Malm oppi kielensä Ruotsissa koulua käydessään). 1900-luvun alun jälkeen suomenkielisyys alkoi korostua määrällisesti myös viittomakieltä käyttävien ihmisten taustoissa, ja 1980-luvulle eli modernin tutkimuksen syntyhetkille tultaessa ”suomalaisuus” oli muodostunut oletusarvoksi myös viittomakieliyhteisössä. Modernissa tutkimuksessa suomenruotsalaisten kuurojen viittominen luokiteltiin aluksi murteeksi (Rissanen 1985), myöhemmin asteen verran neutraalimmin varieteetiksi (Hoyer 2000 [1999]). Omaksi kieleksi suomenruotsalainen viittomakieli määritettiin yhteisön itsensä toimesta vuonna 2005. Vahva tutkimuksellinen vaikutin – eräänlainen kannanotto – kielten nimeämisessä joko suomalaiseksi tai suomenruotsalaiseksi viittomakieleksi oli Kuurojen Liiton tutkimus- ja sanakirjatyössä julkaistun *Suomalaisen viittomakielen perussanakirjan* (1998) toimitusprosessi ja julkaisu, jotka eräällä tavalla kiteytyivät julkaisun nimessä korostaen sanakirjassa esitellyn viittomakielen ”suomalaisuutta”.

Helsingin yliopiston rooli erityisesti suomenruotsalaisen viittomakielen tutkimuksen eteenpäinviejänä motivoitui osin kieliyhteisön aluesidonaisuudesta (vrt. Suomen ruotsinkieliset alueet etelä- ja länsirannikoilla), mutta myös Helsingin yliopiston virallisesta kaksikielisydestä (suomi ja ruotsi). Eräänlaisen väliaikaisen kulminaation suomenruotsalaisen viittomakielen tutkimus sai vuonna 2012, kun ensimmäinen tähän kieleen liittyvä sosiolingvistinen väitös valmistui Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitoksella (Hoyer 2012). Väitöskirjassa otetaan kantaa myös suomenruotsalaisen viittomakielen uhanalaisuuden puolesta. Virallisemmin suomenruotsalainen viittomakieli määriteltiin uhanalaiseksi oikeusministeriön vuonna 2016 julkaistussa selvityksessä suomenruotsalaisen viittomakielen kokonaistilanteesta (Oikeusministeriö 2016). Uhanalaisuuskeskustelulla on

merkitystä suomalaiselle viittomakielten tutkimukselle myös laajemmin, ja tähän teemaan palataan luvussa 3.

Vuonna 2004 perustetun professorin ja suomalaisen viittomakielen oppiaineen perustamisen jälkeisenä puolena vuosikymmenenä Jyväskylälle kehkeytyi entistä vahvempi rooli juuri suomalaiseen viittomakieleen keskittyvässä tutkimuksessa. Tämä näkyi myös tieteellisissä tapahtumissa, joista kotimaisia esimerkkejä olivat ensimmäiset suomalaisen viittomakielen tutkimuksen päivät vuonna 2007 ja ensimmäinen suomalaisen viittomakielen työpaja Jyväskylän kielitieteen päivillä 2009. Varsinaisesti Jyväskylässä tehtävä viittomakielen tutkimus ei kuitenkaan ole sidottu yhteen viittomakieleen vaan viittomakieliin yleensä. Omanlaisina osoituksinaan tästä olivat vuoden 2005 syyskuussa Jyväskylässä järjestetty kansainvälinen kuurojen viittomakielentutkijoiden työpaja sekä useat kansainväliset tutkijavieraat (esim. Robert E. Johnsson, Scott K. Liddell, Johanna Mesch ja Myriam Vermeerbergen), joiden kanssa jyväskyläläiset tutkijat tekivät myös yhteistyötä.

Jyväskylässä tapahtunut viittomakielen yliopistollisen tutkimus- ja oppialan synty oli paitsi sopivien aiempien sattumusten seurausta niin myös systemaattisen kehittämistyön tulos. Vastaavaa ei tapahtunut muissa yliopistoissa (ei edes suomenruotsalaiseen viittomakieleen erityisesti panostaneessa Helsingin yliopistossa), joissa viittomakielten tutkimus jopa hiipui 2010-luvun alkuvaiheita kohti tultaessa (näin etenkin Turussa, jossa lopulta myös yleinen kielitiede oppiaineena lakkaa 2017). Yksi keskeinen selittävä lisätekiä Jyväskylän yliopiston roolin vahvistumiselle oli Jyväskylän yliopistossa Kuurojen Liiton myötävaikutuksella aloitettu työ akateemisen viittomakieli-instituutin perustamiseksi etenkin 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä. Tämä työ konkretisoitui lopulta viittomakielen tutkimuksen ja koulutuksen valtakunnallisena erityistehtävänä, jonka opetus- ja kulttuuriministeriö (silloinen opetusministeriö) myönsi rahoituksineen Jyväskylän yliopistolle vuoden 2009 lopulla. Vuonna 2010 alkanut erityistehtävä käytännössä sementtoi Jyväskylän yliopiston aseman viittomakielten tutkimuksen pääpaikkana Suomessa. Erityistehtävää hoitamaan perustettiin aloitusvuonna 2010 viittomakielen keskus, joka on edelleen kollektiivinen nimitys humanistis-yhteiskuntatieteelliseen tiedekuntaan ja sen kieli- ja viestintätieteiden laitokseen sijoittuvalle tehtävälle ja rahoitukselle.

Viittomakielen yliopistollisen tutkimus- ja oppialan syntyprosessi Suomessa tuli valmiiksi viimeistään vuonna 2010, kun viittomakielen keskus aloitti toimintansa Jyväskylässä. Yliopistollisena toimintana viittomakielen tutkimus laajeni Suomessa edelleen muun muassa väitösten (kahdeksan väitöstä eri yliopistoissa vuosina 2010–2024), tieteellisten tapahtumien (lukuisia kansallisia ja kansainvälisiä työpajoja, seminaareja ja kongresseja), julkaisujen (esim. Jyväskylän yliopiston viittomakielen keskus tuottaa vuosittain keskimäärin yhdeksän julkaisua), tutkimusinfrastruktuurin (FIN-CLARIN-konsortion Kielipankissa julkaistut Suomen viittomakielten korpuset) ja kilpaillun tutkimusrahoituksen määrän mittareilla mitattuna (esim. Jyväskylän yliopiston viittomakielen keskuksella on ollut perustamisensa jälkeen vuoden 2024 loppuun mennessä yhteensä 11 ulkopuolisen rahoituksen hanketta). Yliopistollisen tutkimuksen rinnalla myös Kuurojen Liitto ylläpitää edelleen viittomakieleen liittyvää tutkimustoimintaa. Tämä näkyy edelleen muun muassa sanakirja- ja kielenhuoltotyönä (*Suvi*-sanakirjan lisäksi esim. *SignWiki*-sanakirja). Kuurojen

Liitto on osallistunut myös tutkimusaineistojen valmistamiseen (esim. Kielipankista saatavilla oleva *Kipo*-korpus).

3 Identiteetin etsintä

Viittomakielten yliopistollisen tutkimus- ja oppialan vakiintumisen ja erityisesti vakiintumiseen liittyvien historiallisten ja määrällisten merkkipylyväiden näkökulmasta vuoden 2010 jälkeinen kehitys ei ole vielä riittävän kypsä itsenäistä ja yleistävää dokumentaatiota varten. Vuoden 2010 jälkeisiä tapahtumia voidaan kuitenkin käsitellä alan teoreettisen, menetelmällisen ja yhteiskunnallisen positioitumisen näkökulmasta, joka seuraavassa samastuu alan identiteetin etsinnäksi. Edellisessä luvussa kuvattu tutkimus- ja oppialan kehkeytymisen historia on tärkeässä taustaroolissa kysymyksille, joiden pohjalta ala on etsinyt identiteettiään ja yhä monella tapaa jatkaa sen etsimistä. Konkreettisina teemoina seuraavassa nostetaan esiin tasapainoilu helsinkiläisen yleisen ja jyvaskyläläisen soveltavan kielentutkimuksen välillä sekä parhaillaankin käynnissä oleva keskustelu tutkimuksen ja edunvalvonnan suhteesta viittomakielialalla.

Seuraavissa luvuissa esiin nostetut kaksi pääteemaa eivät ole millään välttämättömyydellä ainoita viittomakielialan ja sen saralla tehdyn kielentutkimuksen identiteettiin vaikuttaneita aiheita. Voidaan esimerkiksi ajatella, että yksi identiteettikysymys, joka koskee viittomakielten tutkimusta nykypäivänä, on hiljainen keskustelu siitä, onko viittomakielten tutkimus oma tieteenalansa vai ”pelkkä” (yliopistollinen ja) kielitieteen alle sijoittuva tutkimus- ja oppiala. Tähän kysymykseen on tässä artikkelissa otettu jälkimmäinen kanta. Osa viittomakielten tutkijoista on kuitenkin sitä mieltä, että viittomakielten tutkimus operoi omilla tieteellisen tiedon tuottamiseen liittyvillä aksioomillaan, teorioillaan ja menetelmillään ja on näin ollen tulkittavissa perinteisestä (puhuttuun ja kirjoitettuun kieleen pohjaavasta) kielitieteestä erilliseksi tieteenalaksi.

3.1 Helsinkiläisen yleisen ja jyvaskyläläisen soveltavan kielentutkimuksen kirjolla

Viittomakielten modernia suomalaista tutkimusta on lähes läpi sen lyhyen historian jakanut kysymys siitä, missä määrin tutkimuksen pitäisi olla yleistä kielentutkimusta (joka tässä ei tarkoita suoraan yleistä kielitiedettä vaan laajemmin perustutkimusta, jossa on mukana yksittäiskielten tutkimukseen liittyviä erilaisia piirteitä) ja missä määrin soveltavaa tutkimusta (vrt. soveltava kielitiede). Tämä kysymys on kietoutunut maantieteellisiin alueisiin sikäli, että yleinen kielentutkimus on ollut alalla toimineiden henkilöiden näkökulmasta Helsingin erityispiirre, soveltava puolestaan Jyväskylän. Jyväskylän assosioiminen soveltavaan kielentutkimukseen lienee ollut suomalaisessa kielentutkimuksessa tosio myös laajemmin.

Eryteisesti yleinen-soveltava kielentutkimus -erotteluun liittyen voidaan todeta, että viittomakielten suomalainen tutkijakunta on aina viime vuosiin asti enemmistönä tai aina-

kin äänekkäimpien edustajiensa puolesta korostanut yleiseen kielitieteeseen pohjaavan tutkimuksen tärkeyttä. Vastaavasti soveltavaa tutkimusta viittomakielten suomalainen tutkijajoukko on enemmistönä tai vallakkaimpien edustajiensa toimesta epäillyt. Tätä yleistä suhtautumistapaa – jopa ennakoasennetta – voidaan pitää osittain paradoksaalisena. Tällaisena se näyttää esimerkiksi siitä näkökulmasta, että moni yleistä kielen tutkimusta (vrt. kielen perusrakenteen kartoitusta) 1990-luvulla ja vielä vuosituhaten vaihteen jälkeenkin peräänkuuluttanut henkilö oli samaan aikaan itse vahvasti mukana soveltavaksi luokituvan kielentutkimuksen toteutuksessa (vrt. sanakirjatyö, kielenhuolto; omaksumisen tutkimus, sosiolingvistiikka; viittomakielen tulkkaus jne.).

Yleisen kielentutkimuksen ja jopa yleisen kielitieteen roolin alleviivaamiseen viittomakielten tutkimuksessa on vaikuttanut epäilemättä luvussa 2 kuvattu yliopistollisen tutkimuksen alku ja näkyvät tulokset Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitoksella. Tämän lisäksi yleisen kielentutkimuksen roolin korostaminen on epäilemättä johtunut myös henkilösidonnisemmista asioista, joista yksi geneerinen on ollut monen alalla toimineen tutkijan yleiseen kielitieteeseen punoutunut oppitausta. Toisaalta yleiselle kielentutkimukselle annettua tärkeää roolia voidaan lähestyä myös viittomakielialan yleisistä tarpeista käsin. Tällöin yhdeksi motiiviksi määrittyy ajatus kieliopin laatimisen merkityksellisyydestä.

Kieliopin laatiminen on nähty viittomakielialalla ja erityisesti viittomakielten tutkimuksessa Graalin maljan kaltaisena ratkaisuna erilaisiin koulutuksellisiin ja statuksellisiin haasteisiin. Koulutuskontekstissa kielioppi olisi sanakirjan kumppanina korvaamaton oppimateriaali viittomakieltä ennestään taitamattomille oppilaille ja opiskelijoille, kuten myös viittomakielisille itselleen. Statuksellisesti kielioppi puolestaan toisi mille tahansa viittomakielelle lisää arvostusta osoittamalla, että viittomakieli, josta kielioppi laaditaan, on perinteisiä kielijärjestelmän ideaalinormeja noudattava olio (vrt. Hoyer 2012). Yleinen-soveltava kielentutkimus -erottelun näkökulmasta kieliopista ylläpidetty käsitys viittomakielialalla ja tutkimuksessa sisältää kuitenkin myös paradoksin. Tämä on se, että kieliä koskevien koulutuksellisten ja statuksellisten tavoitteiden edistämisen voidaan argumentoida olevan perinteisesti etenkin soveltavan, ei niinkään yleisen kielentutkimuksen keskiössä.

Tutkimuskontekstissa logiikka kieliopin ja yleisen kielentutkimuksen (vrt. kielen peruskuvauksen) tarpeen korostamisessa on ollut edellä kuvailtua hienosyisempi. Tätä havainnollistaa oheinen sitaatti vuodelta 2008 (Jantunen 2008a: 19):

Tehdyn tutkimuksen perusteella on ilmeistä, että jatkossa tutkimuksellisia voimavaroja tulisi fokusoida kieliopin ja erityisesti syntaksin perustutkimukseen, sillä toistaiseksi suomalaisen viittomakielen syntaksista ei ole tehty peruskuvauksia. Syntaktisen perustutkimuksen tarve esimerkiksi opetuksessa on välitön: toistaiseksi suomalaisen viittomakielen syntaktisen tason opetuksessa on jouduttu turvautumaan – opetustasosta riippumatta – opettajien enemmän tai vähemmän vaihteleviin kieli-intuitioihin. Suuremmaksi tavoitteeksi suomalaisen viittomakielen kieliopillisessa tutkimuksessa on otettava kattavaan kieliaineistoon pohjaavan deskriptiivisen kieliopin laatiminen, jonka pohjalta esimerkiksi pedagogisempi kielioppi olisi mahdollista edelleen rakentaa.

Muun muassa kieliopillisten tutkimushankkeiden yhteiskunnallista vaikuttavuutta perusteltaessa yllä kuvatun sitaatin luonnosteleva perusteluketju on ollut toimiva. Toisaalta sitaattiin liittyy myös viittomakielten tutkimusalalla vallitsevia yksinkertaistuksia tai jopa väärinymmärryksiä. Yksi erityisesti yleinen–soveltava kielentutkimus -erotteluun liittyvä on ajattelutapa, jonka mukaan soveltava tutkimus tarvitsee erillisen kieltä koskevan teoriapohjan tai tulokset, joita soveltaa. Äärimmilleen vietynä tämä kuitenkin tarkoittaisi, että soveltavalla tutkimuksella ei olisi esimerkiksi omaa teorianmuodostustaan tai metodologiaa. Toinen yksinkertaistus liittyy itse kieliopin käsitteeseen ja kielioppityön toteutukseen. Useiden keskustelujen perusteella on ollut selvää, että laajalle aineistolle pohjaavalla deskriptiivisellä kieliopilla on usein tarkoitettu *Ison suomen kieliopin* (Hakulinen ym. 2004) kaltaista jättiläisprojektia ja tuotetta. Tällaisia kielioppeja ei ole kuitenkaan toistaiseksi laadittu mistään viittomakielestä, eikä tavoitetta voida pitää nykytilanteessakaan realistisena. Aineistoja (multimediakorpuksia) kyseisen kaltaiseen työhön alkaisi kyllä olla (esim. Salonen ym. 2019), mutta suureksi haasteeksi muodostuu aineiston käsittely, joka on erittäin aikaa vievää. Käytännössä myös nuoren alan suhteessa nopeasti edelleen muuttuva teoriapohja haastaa suuren (mitään viittomakieltä käsittelevän) konsensuskuvauksen luomisen.

Alueellisesta näkökulmasta yliopistollisen viittomakielen tutkimus- ja oppialan vahva sijoittuminen Jyväskylään ja soveltavan kielentutkimuksen tiiviiseen yhteyteen kirvoitti 2000-luvun alkupuolelta alkaen jonkinasteista kapinointia monilta Helsinkiin sijoittuneilta tai yleisessä kielitieteessä koulutuksensa saaneilta tutkijoilta. Tätä voidaan pitää mielenkiintoisena vaiheena suomalaisessa viittomakielten tutkimushistoriassa, ja kapinoinnin taustalla täytyy nähdä myös vallankäyttöön ja henkilöihin palautuvia syitä. Pelkästään yleinen–soveltava kielentutkimus -erottelun kannalta skisma rakentuu kuitenkin jälleen paradoksille tai väärinkäsitykselle. Tämä on se, että Jyväskylään 2000-luvun alussa kumuloituneen tutkimuksen pelättiin Helsingin näkökulmasta suuntautuvan liian kauaksi tarpeellisena pidetystä yleisestä kielentutkimuksesta (vrt. edellä), mutta samaan aikaan suurta osaa Jyväskylän tutkimuksesta määrittivät kuitenkin vahvat yleisen kielitieteen teemat; vaikutus näkyi paitsi suomalaisen viittomakielen oppiaineen ensimmäisissä maisterintutkielmissa ja etenkin lauseoppia käsitelleessä väitöskirjassa (Jantunen 2008b), myös fonologiaa, morfologiaa ja syntaksia painottaneissa opetussuunnitelmissa. Itse asiassa yleisen kielitieteen vaikutus Jyväskylässä tehtyyn viittomakielten tutkimukseen oli etenkin 2004–2014 niin suurta, että yhteisen keskustelupinnan löytäminen muun Jyväskylässä tehdyn soveltavamman kielentutkimuksen kanssa ei aina ollut helppoa. Anekdoottisesti tämä osittain selittää, miksi AFinLAN toimintaan ei osattu jyvaskyläläisessä viittomakielten tutkimuksessa lähteä suuremmalla volyyymilla mukaan, vaikka sitä vuoden 2010 tienoilla yhdistyksestä suoraan toivottiinkin.

Toisaalta yleisen kielitieteen suuri vaikutus Jyväskylässä tehtävään viittomakielen tutkimukseen sai aikaan myös jonkinlaisen soveltavan vastareaktion muutamissa Jyväskylään sijoittuneissa viittomakielen tutkijoissa 2010-luvun alussa. Tästä seurasi eräänlainen multimodaalisuuden käsitteelle rakentuva käänne (vrt. Tapio 2013), jonka vaikutukset suomalaisessa viittomakielten tutkimuksessa ovat monella tapaa – ja posi-

tiivisesti – nähtävissä vielä tänäkin päivänä. Käytännössä käänne tarkoittaa kieli-ilmiön tarkastelua laajemmasta näkökulmasta kuin mitä perinteisessä autonomisessa tai edes peruskielioppiteorian varaan rakentuvassa kielentutkimuksessa on totuttu tekemään. Lisäpontimena näkökulman laajentamiselle toimivat kansainvälisessä tutkimuksessa käydyt keskustelut eleiden roolista kielessä (erityisesti Liddell 2003 alkaen) sekä orastava korpustutkimus, joka pääsi käyntiin Suomessa vuoteen 2013 mennessä (ks. lisää esim. Takkinen ym. 2020) ja joka pakotti tutkijoita kohtaamaan kielen variaation aivan toisella tavalla kuin perinteisesti oli viittomakielialalla tehty.

Yleisen ja soveltavan kielentutkimuksen väliseen köydenvetoon voidaan osittain palauttaa myös tietyt epäonnistumiset viittomakielen tutkimusalan valtakunnallisessa kehittämisessä. Esimerkki tästä on se, että Kotukseen kohdistuneiden rakennemuutosten aikoina vuosien 2010 ja 2012 välillä (ks. Nuolijärvi 2016) Kotuksen viittomakielentutkijankin vastuisiin kuulunutta (mutta Kuurojen Liitossa harjoitettua) sanakirjatyötoimintaa kaavailtiin siirrettäväksi Jyväskylään ja viittomakielen keskukseseen, mutta Jyväskylässä toiminta koettiin viittomakielialan tutkijoiden puolesta kuitenkin jopa liian soveltavaksi senhetkiseen, kielen perustutkimusta korostaneeseen tutkimustilanteeseen nähden. Asia ei luonnollisesti ollut aivan näin yksinkertainen, vaan siihen liittyi myös muita rahoituskellisia ja henkilösidonniaisia ulottuvuuksia. Lopputuloksena sanakirjatyö vakiintui entistä pysyvämmin Kuurojen Liittoon (ks. Nuolijärvi 2016), kuten myös lautakuntatoiminta, jonka virallisesta järjestämisestä Kotus kuitenkin edelleen piti kiinni lainsäädännön velvoittamana (laki Kotimaisten kielten keskuksesta 1403/2011).

Viime vuosina, epäilemättä osin yliopistojen (ja ylipäätään korkeakoulujen) korostaman monitieteisyyden ja yhteiskunnalliseen vuorovaikutustehtävään panostamisen seurauksena, yleisen ja soveltavan kielentutkimuksen raja viittomakielten tutkimuksessa näyttää jatkuvasti hämärtyneen. Esimerkiksi Jyväskylän yliopiston viittomakielen keskuksessa tämä rajan hämärtäminen on ollut jopa strateginen valinta. Valinta on nähtävissä oheisissa kahdessa tutkimustoimintaa kuvaavissa strategiatekstin osissa (*Viittomakielen keskuksen strategiset tavoitteet ja toimenpideohjelma vuosiksi 2018–2021* sekä *Viittomakielen keskuksen strategia 2025–2028*):

Viittomakielen keskuksen strategiset tavoitteet ja toimenpideohjelma vuosiksi 2018–2021 (osio Tutkimus)

Viittomakielen keskuksessa tehdään kansainvälistä ja korkealaatuista viittomakielen rakenteen sekä viittomakielen omaksumisen ja monikielisyyden perustutkimusta. Keskus on edelläkävijä myös viittomakielen opettamiseen ja oppimiseen liittyvän tutkimuksen alalla. Perustutkimuksen tavoitteena on edistää Suomessa käytettyjen viittomakielten kieliopin laatimista ja vahvistaa viittomakielisten lasten kielenkehitystä monikielisessä yhteiskunnassa. Viittomakielen opetuksen ja oppimisen tutkimuksen tavoitteena on kehittää viittomakielen opetusmenetelmiä.

Viittomakielen keskuksen strategia 2025–2028 (osio Tutkimus)

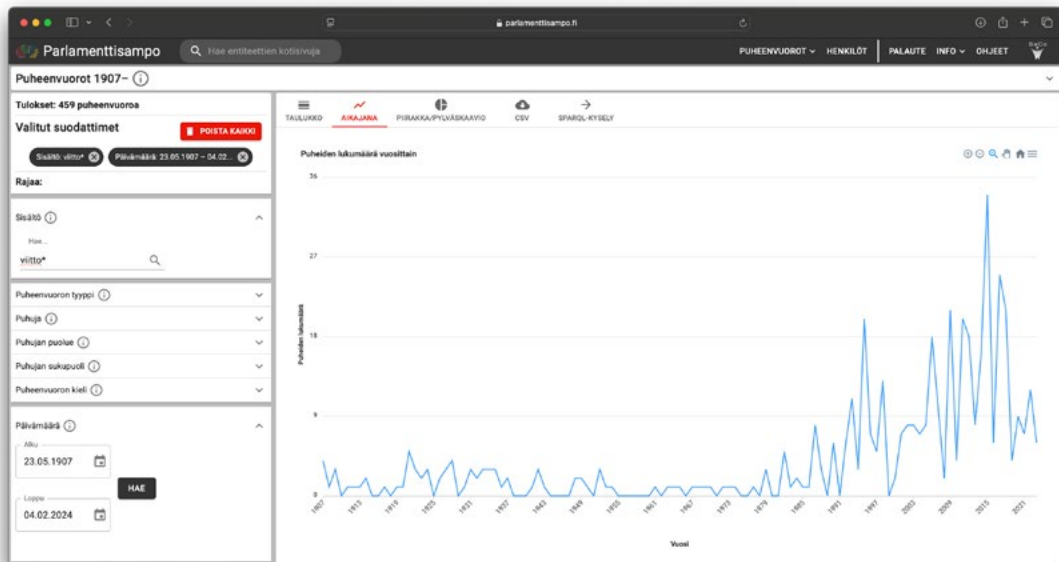
Edistämme Suomessa käytettävien viittomakielten korkeatasoista perus- ja soveltavaa tutkimusta laajasti pyrkien hyödyntämään kotimaisia ja kansainvälisiä yhteistyöverkostoja ja monitieteistä lähestymistapaa. Toimimme Suomessa käytettävien viittomakielten korpusten kehitystyössä aktiivisesti ja vaikutamme työhön liittyvien menetelmien ja

teknologioiden kehittämiseen. Tuotamme viittomakielten näkökulmasta kieltä koskevaa tutkimustietoa, joka myötävaikuttaa sekä tutkimus- ja opetusmaailmassa että laajemmin yhteiskunnassa viittomakielten asemaan sekä vallitsevien kielikäsitteiden ja -asenteiden päivittämiseen.

Käytännössä logiikka yleisen ja soveltavan kielentutkimuksen rajan hämärtämisessä liittyy erityistehtävänä toteutetun tutkimus- ja oppialan vahvistamiseen. Perusidea on, että pienen alan etu on tuoda ihmisiä yhteen ilman ennalta määrättyjä ideologisia rajoja. Toisaalta logiikan pohja on myös havainnossa, että lopullista rajaa yleisen ja soveltavan kielentutkimuksen välille ei helpolla voi vetää.

3.2 Tutkimuksen ja edunvalvonnan suhde

Viittomakielten tutkimus ja viittomakieliin liittyvä edunvalvonta (jota toisinaan kutsutaan myös oikeuksienvallonnaksi) ovat kulkeneet käsi kädessä modernin aikakauden alusta alkaen. Näiden kahden suhteesta ei ole juurikaan tehty kausaliteetista puoleen tai toiseen todistavia akateemisia tutkimuksia (yksi harvinainen laadullinen esimerkki, joka lähenee tätä, on Maartje De Meulderin väitöskirja vuodelta 2016; tutkimuksen ja edunvalvonnan läheinen yhteys mainitaan myös esimerkiksi Salmen ja Laakson 2005 historiikissa), mutta positiivinen korrelaatio tutkimuksen ja edunvalvonnan välillä on havaittavissa helposti. Yksi tätä havainnollistava esimerkki on annettu kuviossa 1, joka kuvaa eduskunnassa käytettyjen, viittomakieltä käsitelleiden puheenvuorojen määrää vuosittain.

KUVIO 1. Näkymä Parlamenttisampo-palvelun tuloksista, jotka kuvaavat hakutermin *viitto** sisältämien puheiden määrää eduskunnan puheenvuoroissa vuosina 1907–2024.

Kuvio 1 on peräisin avoimesta Parlamenttisampo-palvelusta (Parlamenttisampo), joka sisältää teksteinä kaikki Suomen eduskunnassa pidetyt puheenvuorot vuosien 1907–2024 välillä. Kuvaajasta havaitaan, että viittomakieltä (hakutermi *viitto**) käsittelevien puheenvuorojen määrän kasvua kuvaava trendi alkaa vuoden 1980 tienoilla, jolloin myös viittomakielten moderni tutkimus käynnistyi ja alkoi lisääntyä määrällisesti Suomessa (ks. luku 2). Kuvaajan kaksi selkeää piikkiä osuvat vuosiin 1995 ja 2015. Tällöin käsittelyssä olivat viittomakielen mainitseva perusoikeusuudistus (laki Suomen Hallitusmuodon muuttamisesta 969/1995) sekä viittomakielilaki (359/2015). Tarkempaa analyysia puheenvuorojen sisällöistä ei ole tätä kirjoitettaessa tehty.

Kuten luvussa 2 on osoitettu, vuoden 2010 jälkeen (ja käytännössä jo 1980-luvun loppupuolelta alkaen) Suomessa on ollut kahdentyyppistä viittomakieleen liittyvää modernia tutkimusta: tutkimusta, jota tehdään yliopistoissa ja tutkimusta, jota tehdään Kuurojen Liitossa. Periaatteiltaan yliopistojen ja niissä tehtävän tutkimuksen idea nojaa sekä perustuslakiin (731/1999) että yliopistolakiin (558/2009), joiden yksi funktio on taata yliopistoille autonomia ja yliopistoissa tehtävälle tutkimukselle vapaus ja integriteetti. Kuurojen Liitto on edunvalvontaorganisaatio, joka Patentti- ja rekisterihallituksen ylläpitämän yritys- ja yhteisötietojärjestelmän mukaan luokituu aatteelliseksi yhdistykseksi. Laajassa mielessä Kuurojen Liiton toimintaa ohjaa liiton hallituksen kausittain hyväksymä strategia. Näin on myös yliopistojen kohdalla, mutta Kuurojen Liitossa strategia perustuu edunvalvonnan tavoitteisiin, ei lainsäädännön takaamaan tutkimuksen vapauteen.

Suomalaisessa viittomakielten tutkimuksen historiassa Kuurojen Liitto on ollut merkittävä toimija, ja sen vuonna 1905 alkaneeseen historiaan (Salmi & Laakso 2005) suhteutettuna yliopistojen aikakausi Suomen viittomakielikentällä on suhteellisen lyhyt. Yliopistollinen tutkimus on tänä päivänä kuitenkin olemassa oleva asia, ja se on syntynyt myös Kuurojen Liiton halusta ja myötävaikutuksesta (ks. luku 2); ensin vahvimmin Helsinkiin 1980-luvulla ja sitten pysyvämmiin Jyväskylään 2000-luvun alkupuolella. Syyt yliopistotutkimuksen synnyttämiseen ovat tiedon tuottoon ja lisäämiseen liittyviä, mutta samalla myös esimerkiksi statuksellisia (vrt. edellinen luku ja keskustelu sanakirjasta ja kieliopista). Yliopistotutkimuksen synnyttämisen syihin liittyy kiinteästi myös ajatus siitä, että yliopistoissa tuotettua tutkimustietoa viittomakielistä olisi mahdollista käyttää edunvalvonnassa sen ajamien asioiden edistämiseen. Monessa tapauksessa tämän hyötysuhteen voidaan katsoa toimineen orgaanisesti yliopistojen ja edunvalvonnan erilaiset lähtökohdat huomioon ottaen (vrt. kuvio 1). Viittomakieleen ja niiden käyttäjiin liittyy kuitenkin myös sensitiivisiä, identiteettejä ja vaikeita historioita koskevia seikkoja, joiden käsittelyssä tutkimuksen vapautta ja integriteettiä korostava yliopistotutkimus ja enemmän tai vähemmän tavoitteellinen edunvalvonta ja sen puitteissa tehtävä tutkimus voivat joutua ottamaan eriäviä kantoja.

Yleisesti ottaen yliopistollisella tutkimustoiminnalla ja esimerkiksi edunvalvonnan puitteissa toteutettavalla tutkimustoiminnalla on merkittäviä tiedon luonteeseen liittyviä eroja. Lähtökohtaisesti yliopistoissa tehtävä tutkimus pyrkii olemaan perustus- ja yliopistolain hengessä episteemisesti mahdollisimman objektiivista ja tiedon epävarmuutta korostavaa. Edunvalvonnan puolella tehtävä tutkimus on sen sijaan normaalisti työsopi-

muksilla sidottu edunvalvontatoimijoiden strategioissa vahvistettuihin agendoihin, joita tyypillisesti luonnehtii päätöksentekoa tukeva tiedollinen varmuus. (Jantunen & Kanto 2024.) Pragmaattisesti tiedollista epävarmuutta korostava lähestymistapa voi sitten suosia pidättäytymistä toiminnasta, kun taas tiedollista varmuutta korostava lähestymistapa usein suosii nopeaa ja paikoin suoraakin toimintaa, myös aktivismia. Laajassa viitekehyksessä tutkimuksen ja edunvalvonnan suhde liittyy kysymykseen tieteen ja politiikan suhteesta, jota ovat käsitelleet muun muassa Mela ja Kivimaa (2008) ja joka on tätäkin kirjoitettaessa aktiivinen yleisen keskustelun aihe Suomessa.

Tutkimuksen ja edunvalvonnan suhde itsessään on sensitiivinen aihe viittomakielten suomalaisessa tutkimuksessa. Siitä keskustelu julkisuudessa on harvinaista muun muassa siksi, että asia koetaan alan sisäiseksi ja näin ollen sellaiseksi, josta tulee keskustella vain suljettujen ovien takana (viimeaikaisesta analyysistä ks. Rautiainen ym. 2024; ks. myös Jokinen ym. 2024). Tässä yhtenä tavoitteena on puolestaan epäilemättä toive näyttäytyä ulospäin mahdollisimman yhtenäisenä alana, mistä voi olla hyötyä yhteisten tavoitteiden eteenpäinviemiselle. Yliopistollisen tutkimus- ja oppialan ja sen laajenemisen näkökulmasta keskeistä on kuitenkin myös tiedollisen moninaisuuden korostaminen ja kriittinen keskustelu. Yksi ehto tämän toteutumiselle on keskustelujen avoimuus riippumatta siitä, mitä aiheita keskustelut koskevat.

Esimerkki teemasta, jossa yliopistollinen tutkimus ja edunvalvonta instituutioina ovat keskustelleet parhaiden toimintatapojen löytämisestä liittyy suomenruotsalaisen viittomakielen elvytystoimiin. Kuten luvussa 2 on kerrottu, suomenruotsalaisen viittomakielen uhanalaisuusstatus virallistui valtion organisaatioiden tasolla vuonna 2016. Tämän jälkeen suomenruotsalaisen viittomakielen elvytystä alettiin suunnitella ja edistää erilaisissa poliittisissä yhteyksissä. Yksi käänne keskustelussa oli vuosi 2019, kun Antti Rinteen (myöh. Sanna Marinin) hallituksen ohjelmaan tehtiin kirjaus suomenruotsalaisen viittomakielen elvytystyön edistämisestä ja tähän kytkeytyvästä tutkimusvastuutahon määrittämisestä. Käytännössä tutkimusvastuu jaettiin vuoden 2021 alusta Helsingin yliopiston ja Jyväskylän yliopiston kesken. Helsingissä tutkimusvastuu kirjattiin lisäyksenä harvinaisten kielten valtakunnalliseen erityistehtävään, Jyväskylässä viittomakielten tutkimuksen ja koulutuksen erityistehtävään. Helsingin rooli motivoitui yliopiston taustasta juuri suomenruotsalaisen viittomakielen parissa tehdystä tutkimuksesta sekä myös kieliyhteisön toiveesta. Jyväskylälle annettu vastuu oli puolestaan luonnollinen seuraus viittomakielen keskuksella olevasta asemasta suomalaisella yliopistollisella viittomakielten tutkimuksen kentällä. Varsinaisesta elvytystyön koordinoinnista otti vastuun Kuurojen Liitto. Liiton jäsenyhdistyksistä tärkeä rooli elvytystyössä on ollut myös *Finlandssvenska teckenspråkiga rf:llä* (FST).

Kielten elvytystoiminta jakaa tutkijoiden mielipiteitä (esim. Heller & Duchêne 2008), mutta lähtökohtaisesti suomenruotsalaisen viittomakielen elvytystyöhön on suhtauduttu Suomen viittomakielialalla positiivisesti: kyse on hyvin pienen käyttäjäjoukon kielestä (usein puhutaan noin 90 käyttäjästä, joskin laajemmilla kriteereillä laskettu käyttäjämäärä lienee 300:n tienoilla, ks. Salonen ym. 2022 ja Rainò 2025), ja vuosien saatossa kielen käyttäjiltä on monessa mielessä kavennettu mahdollisuuksia säilyttää ja edistää kieleen kytkeytyvää kulttuuria ja yhteiskunnallisia osallistumismahdollisuuksia. Myös tutkimuksen suhteessa

tärkeästä roolista suomenruotsalaisen viittomakielen kielen elvytyksessä vallitsee suuri konsensus, mikä tekee juuri yliopistoista ja yliopistoihin affilioituneista tutkijoista keskeisiä toimijoita elvytyksessä. Ideaalitapauksessa tämä tarkoittaisi yliopistoista päin lähtevää, muiden toimijoiden kanssa yhteistyössä suunniteltavaa yliopistollisen tutkimuksen suuntaamista keskeisiksi havaittuihin tietoaukkoihin, joiden pohjalta eri toimijat voivat edelleen kehittää kielen elinvoimaisuutta tukevia toimenpiteitä ja materiaaleja. Suomenruotsalaisen viittomakielen elvytystyö on kuitenkin lähtenyt liikkeelle edunvalvonnan suunnasta. Tarkoituserä on hyvä ja toimintatapa myös yhteistyöhön perustuva, mutta lopputuloksena on silti periaatteellinen toimintamalli, jossa viime kädessä poliittinen toimija ulottaa ohjausvaikutusta kohti autonomiaa, tutkimuksen vapauden ja integriteetin periaatteille rakentavia yliopistoja. Erityisen haasteelliseksi malli muodostuisi, jos esimerkiksi elvytyksessä usein laadittaviin elvytysohjelmiin tulisi kirjatuksi edunvalvonnan puolelta hyvin tarkkoja ja priorisoituja tutkimustavoitteita ja tehtäviä, jotka yliopistotutkimuksen näkökulmasta eivät olisi esimerkiksi toteutettavia tai muuten tiedollisesti tai tiedon soveltamisen kannalta parhaalla tavalla perusteltuja.

Edunvalvonnan suuri rooli viittomakielialalla on rakennettu edustuksellisuuden periaatteen varaan. Tämä tarkoittaa, että edunvalvonnan valitut edustajat puhuvat koko yhteisön puolesta. Tämä selittää edunvalvonnasta päin lähtevää toimintamallia myös suomenruotsalaisen viittomakielen elvytyksessä: kielten elvytyksen keskeinen periaate on elvytyksen kohteena olevien kielten käyttäjien toiveiden aito kuuntelu ja osallistaminen (De Meulder 2016), ja edunvalvonta toimii tässä koko kieliyhteisön roolissa. Vähemmistökieliin liittyy myös vahvaa omistamisen tematiikkaa; kielivähemmistöjen omistusoikeus kieleensä on monella tapaa suurempi kuin valtakielisillä henkilöillä on omaan kieleensä. Tätä taustaa ja edustuksellisuuden periaatetta vasten edunvalvonta myös omalla tavallaan omistaa elvytyksen kohteena olevan kielen ja omaa vahvan mandaatin kontrolloida kieleen liittyviä toimia. Edunvalvonta ei kuitenkaan automaattisesti ole yliopistotutkimuksen asiantuntija, mikä korostaa molemminsuuntaisen vuoropuhelun tärkeyttä elvytyksessä.

Toinen viime aikoina keskusteltu teema tutkimuksen ja edunvalvonnan välillä on ollut suomalaisen viittomakielen mahdollinen uhanalaisuus (ks. Jantunen 2023, 2024; Jantunen & Kanto 2024; Jokinen ym. 2024; Rautiainen ym. 2024: 215–216). Huoli suomalaisen viittomakielen elinvoimaisuudesta heräsi Kuurojen Liitossa noin 2015 eli samoihin aikoihin kun suomenruotsalaisen viittomakielen uhanalaisuus vahvistettiin valtiollisten toimijoiden taholta. Viittomakielten lautakunta alkoi myös käsitellä suomalaisen viittomakielen uhanalaisuuskysymystä vuoden 2017 tienoilla. Konkreettisena tavoitteena sekä Kuurojen Liitolla että lautakunnalla oli saada suomalainen viittomakieli mukaan UNESCO:n uhanalaisten kielten verkkopalveluun. Tätä varten liitossa täytettiin UNESCO:n kyselylomake, joka lähetettiin UNESCO:lle vuosien 2018–2019 taitteessa. Kyselylomakkeen täyttöön osallistui muutama ihminen, ja sen sisällössä korostui näkökulma, joka painotti esimerkiksi kuuroutta ja viittomakielistä yksikielisyyttä suomalaisen viittomakielen käyttäjämäärien ja täten uhanalaisuuden pääasiallisen arvioinnin lähtökohtana. UNESCO lisäsi suomalaisen viittomakielen uhanalaisten kielten verkkorekisteriin vuoden 2020 tienoilla, ja Kuurojen Liitto alkoi viestiä suomalaisesta viittomakielestä uhanalaisena. Näkökulma kirjoitettiin

myös osaksi Kuurojen Liiton 2021–2025 strategiaa (Kuurojen Liiton strategia-asiakirja 2021–2025).

Keskustelupuheenvuorossaan tutkimuksen ja edunvalvonnan suhteesta suomalaisella viittomakielialalla Jantunen ja Kanto (2024) kirjoittavat, että minkä tahansa kielen uhanalaisuus on monitahoinen kysymys. Selvää on, että teemalla on vahva yhteys kieli- ja viittomakielialalla myös edunvalvontaan. Samalla on kuitenkin niin, että uhanalaisuus on myös tutkimuksellinen kysymys. Suomalaisen viittomakielen uhanalaisuusasiassa tämä ulottuvuus on käytännössä unohdettu: vaikka Kuurojen Liitto on myös tutkimustoimija, uhanalaisuusasiassa ei ole tehty varsinaista tieteellistä tutkimusta, vaan aktiivinen näkökulma asiaan on ollut edunvalvonnan näkökulma ja sitä tukeva raportointi. (Jantunen & Kanto 2024.)

Tärkeä uhanalaisuuskeskusteluun liittyvä asia, josta tarvittaisiin lisätietoa, on monikielisyden ideologiaan nojaava viittomakielten ja suomalaisen viittomakielen käyttö sekä käyttäjämäärät (kuuroja ja huonokuuloisia viittomakielen käyttäjiä arvioidaan yleensä olevan Suomessa noin 4000–5000, mutta jo lievästi monikielisemmästä näkökulmasta käyttäjämäärä voi olla 6000–9000 käyttäjää suurempi, ks. Rainò 2025). Tästä ”yksikielisyysvinoumasta” huomautti Jantunen (2023, 2024), jonka alkuperäiseen kirjoitukseen Kuurojen Liitto reagoi vastineella (Jokinen ym. 2024). Vastineessa alleviivattiin omistajuuden ajatukselle perustuvan edunvalvontanäkökulman tärkeyttä. Liiton mukaan suomalaisen viittomakielen uhanalaisuus on viime kädessä yhteisön päätökseen nojaava seikka. Yhteisön päätös ymmärretään juuri edustuksellisuuden kautta (vrt. yllä): yhteisön päätös uhanalaisuudesta on tosio, jos riittävän moni edunvalvonnan tarkkailema indeksi osoittaa, että kielen elinvoimaisuus ei kehity positiivisesti tulevaisuudessa (Jantunen & Kanto 2024).

Jantunen ja Kanto (2024) summaavat suomalaisen viittomakielen uhanalaisuudesta tähän asti käydyn keskustelun näkökulmat seuraavasti:

Jantunen esittämä tutkimusnäkökulma sekä liiton esittämä edunvalvontanäkökulma ovat lähtökohdiltaan ja näin myös lopputulokseltaan erilaisia. Tutkimus lähtee liikkeelle mielipiteiden moninaisuudesta ja olettaa, että näistä tutkimustyön ja keskustelun kautta suodatuu parhaiten todellisuutta vastaava näkemys. Edunvalvonnan lähtökohta on puolestaan ennako-oletus yhdestä yhteisesti jaetusta mielipiteestä, jota on tärkeä puolustaa kilpailulta näkökulmilta.

Kuten edellä on todettu, yliopistollisen tutkimuksen lähtökohta vaikeissakin kysymyksissä on keskustelun läpinäkyvyys ja julkisuus. Edunvalvontaan sidotussa tutkimuksessa keskustelua voidaan käydä rajatuissakin ryhmissä ilman menetelmien ja tulosten julkaisua. Koska Suomessa on olemassa yliopistollinen viittomakieliä tarkasteleva tutkimus- ja oppiala, on tutkimuksellisten kysymysten osalta luonnollista ajatella, että keskustelua käydään tälle alalle tyypillisten kriteereiden mukaisesti. Tutkimukselle ja sen uskottavuudelle on eduksi olla tiedemaailman ytimessä, ei sen ulkopuolella.

4 Lopuksi

Tämä artikkeli on dokumentoinut yliopistollisen viittomakielten tutkimus- ja oppialan syntyhistoriaa ja kehitystä Suomen kontekstissa. Tutkimus- ja oppialan syntyprosessi käynnistyi 1980-luvun alussa, kun Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitoksella alkoi ensimmäinen suomalaista viittomakieltä kielipöytäkirjasta tarkastellut tutkimusprojekti. Projekti kytki suomalaisen viittomakielen – ja lopulta myös muut Suomessa käytetyt viittomakielet – akateemiseen kielentutkimusmaailmaan tavalla, joka viimein johti viittomakielen akateemisen tutkimus- ja oppialan vakiintumiseen Jyväskylään vuoteen 2010 mennessä.

Alan muotoutuminen ei ole aina ollut kitkatonta. Mielenkiintoiset yleisen ja soveltavan kielentutkimuksen suhteesta viittomakielen tutkimuksessa ja tähän kytkeytynyt köydenveto Helsingin ja Jyväskylän alueiden välillä ovat olleet yksi alan suurista jakolinjoista. Nyttämmin tämä keskustelu on laantunut, kun yleisen ja soveltavan kielentutkimuksen perinteitä on tietoisesti pyritty sulauttamaan toisiinsa. Toinen suuri keskustelunaihe on liittynyt tasapainoon, joka vallitsee tutkimuksen ja edunvalvonnan tavoitteiden välillä. Tämä keskustelu on tullut tarpeelliseksi siksi, että akateeminen tutkimus- ja oppiala on syntynyt edunvalvonnan ja siihen kuuluvan tutkimusperinteen hallitsemalle kentälle. Keskustelu tutkimuksen ja edunvalvonnan suhteesta on tätä kirjoitettaessa edelleen ajankohtainen ja tulee vaikuttamaan alan identiteettiin ja sen muotoutumiseen vielä useamman vuoden ajan.

Kirjallisuus

- Argillander, A. 1994 [1771]. *Försökt sätt at lära dumbar läsa och tala*. Faximilutgåva. Växjö: Kultursällskapet Lejonet.
- Bergman, B. 1982. *Studies in Swedish Sign Language*. Tukholma: Stockholm University.
- De Meulder, M. 2016. *The power of language policy: the legal recognition of sign languages and the aspirations of deaf communities*. Jyväskylä Studies in Humanities 301. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6876-2>
- Edmundson, W. & F. Karlsson 1990. (toim.) *SLR '87: papers from The Fourth International Symposium on sign language research, Lappeenranta, Finland July 15–19, 1987*. International Studies on Sign Language and Communication of the Deaf 10. Hampuri: Signum Verlag.
- Fuchs, B. 2004. *Phonetische Aspekte einer Didaktik der Finnischen Gebärdensprache als Fremdsprache*. Jyväskylä Studies in Humanities 21. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:951-39-1841-6>
- Hakulinen, A., M. Vilkuna, R. Korhonen, V. Koivisto, T. R. Heinonen & I. Alho 2004. *ISO suomen kielioppi*. Helsinki: SKS.
- Heinonen, N. 1979. *Tieteen paradigmat ja varhaiskuurojen kielenopetus*. Suomen sovelletun kielitieteen yhdistyksen (AFinLA) julkaisuja n:o 24. Jyväskylä: Suomen sovelletun kielitieteen yhdistys AFinLA.
- Heller, M., & A. Duchêne. 2008. Discourses of endangerment: sociolinguistics, globalization and social order. Teoksessa A. Duchêne & M. Heller (toim.) *Discourses of endangerment: ideology and interest in the defence of languages*. Lontoo: Bloomsbery Publishing, 1–13.
- Hirn, D. F. 1910. *De dövstummas åtbördsspråk i Finland – Kuuromykkäin viittomakieli Suomessa, vihko I*. Helsinki: Finlands Dövstumförbunds Förlag.
- Hirn, D. F. 1911. *De dövstummas åtbördsspråk i Finland – Kuuromykkäin viittomakieli Suomessa, vihko II*. Helsinki: Finlands Dövstumförbunds Förlag.
- Hirn, D. F. 1916. *De dövstummas åtbördsspråk i Finland – Kuuromykkäin viittomakieli Suomessa, vihko III*. Helsinki: Finlands Dövstumförbunds Förlag.
- Hoyer, K. 2000 [1999]. *Variation i teckenspråk – en studie av släktskapsterminologi i teckenspråket hos finlandsvenska döva*. Finlands Dövas Förbund rf, publikationsserie L 4/2000. Helsinki: Finlands Dövas Förbund rf.
- Hoyer, K. 2012. *Dokumentation och beskrivning som språkplanering – perspektiv från arbete med tre tecknade minoritetsspråk*. Nordica Helsingensia 29. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-7612-1>
- Hoyer, K., M. Londen & J.-O. Östman 2006. (toim.) *Teckenspråk: sociala och historiska perspektiv*. Teckenspråkstudier 2. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Jantunen, T. 2001. *Suomalaisen viittomakielen synnystä, vakiintumisesta ja kuvaamisen periaatteista*. Kuurojen Liitto ry, julkaisusarja L 1/2001. Helsinki: Kuurojen Liitto ry.
- Jantunen, T. 2008a. Katsaus suomalaisen viittomakielen kielitieteelliseen tutkimukseen. Teoksessa J. Keski-Levijoki (toim.), *Opettajankoulutus yhteisön luovana voimana: näkökulmia viittomakielisten koulutuksesta. Viittomakielisen luokanopettajakoulutuksen 10-vuotisjuhlakirja 17.10.2008*. Tutkiva opettaja 6/2008. Jyväskylä: TUOPE, 15–23.
- Jantunen, T. 2008b. *Tavu ja lause: tutkimuksia kahden perusyksikön olemuksesta suomalaisessa viittomakielessä*. Julkaisematon väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.
- Jantunen, T. 2023. Onko suomalainen viittomakieli uhanalainen? *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 14 (7). <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-joulukuu-2023/onko-suomalainen-viittomakieli-uhanalainen>
- Jantunen, T. 2024. Yksikielisyysvinouma, kielikäsitteet ja yhteiskunnallinen kielityö. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 15 (2). <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-maaliskuu-2024/yksikielisyysvinouma-kielikäsitteet-ja-yhteiskunnallinen-kielityo>

- Jantunen, T. & L. Kanto 2024. Tutkimuksen ja edunvalvonnan suhde kaipaa selkeytystä suomalaisella viittomakielialalla. Keskustelupuheenvuoro. *Tieteessä tapahtuu* 3/2024. <https://www.tieteessatapahtuu.fi/numerot/3-2024/tutkimuksen-ja-edunvalvonnan-suhde-kaipaa-selkeytysta-suomalaisella>
- Jokinen, M. 1991. *Kuuroutta koskevia näkemyksiä peruskoulun kuulovammaisten opetussuunnitelman perusteissa 1987*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Jokinen, M., K. Alanne, P. Selin-Grönlund & L. Savolainen 2024. Miksi emme saisi keskustella uhanalaisuudesta? *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 15 (1). <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-helmikuu-2024/miksi-emme-saisi-keskustella-uhanalaisuudesta>
- Karlsson, F. 1984. Structure and iconicity in sign language. Teoksessa F. Loncke, P. Boyes-Braem & Y. Lebrun (toim.) *Recent Research on European Sign Languages*. Lisse: Swets & Zeitlinger, 149–155.
- Karlsson, F. 24.3.2025. Haastattelu. Helsinki: Svenska Litteratursällskapet (SLS).
- Kipo-korpus 2010. *Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma*. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-2020112921> [Luettu 27.10.2025.]
- Kuurojen Liiton strategia-asiakirja 2021–2025. https://kuurojenliitto.fi/wp-content/uploads/2020/12/Kuurojen_liitto_strategia_fi_web.pdf [Luettu 2.4.2025.]
- Laki Kotimaisten kielten keskukselta 22.12.2011/1403. <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/saaduskokoelma/2011/1403>
- Laki Suomen Hallitusmuodon muuttamisesta 17.7.1995/969. <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/saaduskokoelma/1995/969#OTO>
- Liddell, S. K. 2003. *Grammar, gesture, and meaning in American Sign Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Malm, A. 1990. On sign language lexicography. *SKY – Suomen kielitieteellisen yhdistyksen vuosikirja* 3, 37–48.
- Malm, C. O. 1913 [1852]. Kuuromykistä, heidän sielullisesta tilastansa, kielestään ja opettamistavastaan. Teoksessa J. Hirn, O. Wichmann, J. Sundberg & J. Stadius (toim.) *Elämäkerrallisia muistiinpanoja K. O. Malmista sekä hänen kirjoitelmiaan ja kirjeitään*. Helsinki: Suomen Kuuromykkäin Liitto, 64–76.
- Mela, H., & P. Kivimaa 2008. Tieteen ja politiikan monimutkainen suhde. *Tieteessä tapahtuu* 26 (2), 33–39. <https://journal.fi/tt/article/view/463>
- Mesch, J. 1998. Teckenspråk i taktil form: turtagning och frågor i dövblindas samtal på teckenspråk. Tukholma: Stockholms universitet.
- Nuolijärvi, P. 2016. Kotimaisten kielten keskus täyttää 40 vuotta. *Kielikello* 1/2016. <https://kielikello.fi/kotimaisten-kielten-keskus-tayttaa-40-vuotta/>
- Oikeusministeriö 2016. *Selvitys suomenruotsalaisen viittomakielen kokonaistilanteesta / Utredning om helhetssituationen för det finlandssvenska teckenspråket*. Oikeusministeriön julkaisu 2/2016. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-490-7>
- Parlamenttiasampo, s.a. *Eduskunta semanttisessa webissä*. <https://parlamenttiasampo.fi/fi/> [Luettu 27.10.2025.]
- Pimiä, P. 1987. Suomalaisen viittomakielen suunliikkeistä. Teoksessa P. Pimiä & T. Rissanen (toim.) *Kolme kirjoitusta viittomakielestä*. Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 17. Helsinki: Helsingin yliopisto, 25–47.
- Pimiä, P. 1990. Semantic features of some mouth patterns in Finnish Sign Language. Teoksessa S. Prillwitz & T. Vollhaber (toim.) *Current trends in European sign language research*. Hampuri: Signum, 115–118.
- Pimiä, P. & T. Rissanen 1987. (toim.) *Kolme kirjoitusta viittomakielestä*. Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 17. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Platon 1999. *Teokset II. Osat Gorgias; Menon; Meneksenos; Euthydemos; Kratylos*. (suom. Marja Itkonen-Kaila, Pentti Saarikoski ja Marianna Tyni). Helsinki: Otava.

- Puupponen, A. 2019. *Understanding nonmanuality: a study on the actions of the head and body in Finnish Sign Language*. JYU Dissertations 78. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7761-0>
- Rainò, P. 2004. *Henkilöviittomien synty ja kehitys suomalaisessa viittomakieliyhteisössä*. Deaf Studies in Finland 2. Helsinki: Kuurojen Liitto ry. [html-pohjainen CD-ROM]
- Rainò, P. 2025. *Viittomakielibarometri 2024*. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 13/2025. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-486-2>
- Rautiainen, P., M. Koivisto & N. Meriläinen 2024. Epilogue: review of the context in which the Signed Memories Report was prepared and events after its publication. Teoksessa H. Katsui, M. Koivisto, P. Rautiainen, N. Meriläinen, S.-M. Tepora-Niemi, M. Tarvainen, P. Rainò & H. Hiilamo (toim.) *Deaf people, injustice and reconciliation: Signed Memories*. Lontoo: Routledge, 203–217. <https://doi.org/10.4324/9781003528609>
- Rissanen, T. 1985. *Viittomakielen perusrakenne*. Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 12. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Rissanen, T. 1987. Toistoprosesseista kuurojen viittomakieleessä. Teoksessa P. Pimiä & T. Rissanen (toim.) *Kolme kirjoitusta viittomakielestä*. Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 17. Helsinki: Helsingin yliopisto, 1–24.
- Rissanen, T. 1992. Näkökulman vaihtamisesta suomalaisessa viittomakieleessä. Teoksessa E. Itkonen, A. Pajunen & T. Haukioja (toim.) *Kielitieteen kentän kartoitusta*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 39. Turku: Turun yliopisto, 191–202.
- Rissanen, T. 1998. *The categories of nominals and verbals and their morphology in Finnish Sign Language*. Lisensiaatintutkielma. Turku: Turun yliopisto.
- Rissanen, T., P. Rainò & R. Takkinen 2024. Early research on Finnish Sign Language: in the footsteps of great role models. *Sign Language Studies* 24, 362–375. <https://doi.org/10.1353/sls.2024.a920116>
- Salmi, E. & M. Laakso 2005. *Maahan lämpimään. Suomen viittomakielisten historia*. Helsinki: Kuurojen Liitto ry.
- Salonen, J., M. Andersson-Koski, K. Hoyer & T. Jantunen 2022. Building the Corpus of Finland-Swedish Sign Language – acknowledging the language history and future revitalization. Teoksessa J. H. Jantunen, J. Kalja-Voima, M. Laukkarinen, A. Puupponen, M. Salonen, T. Saresma, J. Tarvainen & S. Ylönen (toim.) *Diversity of methods and materials in digital human sciences. Proceedings of the Digital Research Data and Human Sciences 2022, December 1-3, Jyväskylä, Finland*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 187–199. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9450-1>
- Salonen, J., A. Puupponen, R. Takkinen & T. Jantunen 2019. Suomen viittomakielten korpusta rakentamassa. Teoksessa J. H. Jantunen, S. Brunni, N. Kunnas, S. Palviainen & K. Västi (toim.) *Proceedings of the Research Data and Humanities (RDHum) Conference 2019: Data, Methods and Tools*. *Studia Humaniora Ouluensia* 17. Oulu: Oulun yliopisto, 81–96. <https://urn.fi/URN:ISBN:9789526223216>
- Savisaari, E. & A. Vanne 1979. *Viittomakieli: johdatus kielen olemukseen ja käyttöön*. Helsinki: Gaudeamus.
- Se vårt språk! – Näe kielemme!* 2002. Kuurojen Liitto ry ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Helsinki: Kuurojen Liitto ry.
- SignWiki, s.a. *Suomalaisen viittomakielen wikisanakirja*. <https://finsl.signwiki.org> [Luettu 27.10.2025.]
- Stokoe, W. C. 1960. *Sign language structure: an outline of the visual communication systems of the American deaf*. *Studies in Linguistics Occasional Papers* 8. New York: University of Buffalo.
- Suomalaisen viittomakielen korpus, s.a.* Kielipankki. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-2024060525> [Luettu 27.10.2025.]
- Suomalaisen viittomakielen perussanakirja* 1998. Kuurojen Liitto ry ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Helsinki: KL Support Oy.

- Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. <https://www.finlex.fi/eli?uri=http://data.finlex.fi/eli/sd/1999/731/ajantasa/2018-10-05/fin>
- Suomenruotsalaisen viittomakielen korpus, s.a. Kielipankki. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-2024090327> [Luettu 27.10.2025.]
- Suvi, s.a. Suomen viittomakielen verkkosanakirja. <https://suvi.viittomat.net> [Luettu 27.10.2025.]
- Takkinen, R. 1988. *Kereemipoikkeavuudet kuuron lapsen viittomakielessä 2 v 3 kk–4 v 4 kk iässä. Tapaustutkimus*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Takkinen, R. 1995. *Phonological acquisition of sign language: a deaf child's developmental course from two to eight years of age*. Lisensiaatintutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Takkinen, R. 2002. *Käsimuotojen salat: viittomakielisten lasten käsimuotojen omaksuminen 2–7 vuoden iässä*. Deaf Studies in Finland 1. Helsinki: Kuurojen Liitto ry.
- Takkinen, R. & A. Puupponen 2017a. Esipuhe: Suomalainen viittomakieli Jyväskylän yliopistossa — 13 vuotta maisteriopintoja ja paljon muuta. Teoksessa R. Takkinen & A. Puupponen (toim.) *Maisteriksi viittomakielestä — 11 sukellusta suomalaiseen viittomakieleen*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 5–11. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7189-2>
- Takkinen, R. & A. Puupponen 2017b. (toim.) *Maisteriksi viittomakielestä — 11 sukellusta suomalaiseen viittomakieleen*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7189-2>
- Takkinen, R., J. Salonen, A. Puupponen & H. Nieminen 2020. Miten viittomakielen korpusta luodaan ja mihin sitä tarvitaan? Viittomakielten korpukset ja niiden tehtävät. *Puhe ja kieli* 40, 61–82. <https://doi.org/10.23997/pk.95499>
- Tapio, E. 2013. *A nexus analysis of English in the everyday life of FinSL signers: a multimodal view on interaction*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Tervoort, B. 1953. *Structurele analyse van visueel taalgebruik binnen een groep dove kinderen*. Amsterdam: Noord-Hollandsche Uitgevers.
- Viittomakielen keskuksen strategia 2025–2028*. Viittomakielen keskus, Jyväskylän yliopisto.
- Viittomakielen keskuksen strategiset tavoitteet ja toimenpideohjelma vuosiksi 2018–2021*. Viittomakielen keskus, Jyväskylän yliopisto.
- Viittomakielen kuvasanakirja 1977* [1973]. 2. muutettu painos. Helsinki: Kuurojen Liitto ry.
- Viittomakielilaki 10.4.2015/359. <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/saaduskokoelma/2015/359>
- Woll, B. 2003. Modality, universality, and the similarities among sign languages: an historical perspective. Teoksessa A. Baker, B. van den Bogaerde & O. Crasborn (toim.) *Cross-linguistic perspectives in sign language research*. Hampuri: Signum, 17–27.
- Yliopistolaki 24.7.2009/558. <https://www.finlex.fi/eli?uri=http://data.finlex.fi/eli/sd/2009/558/ajantasa/2025-06-27/fin>
- Östman, J.-O. 2005. (toim.) *FinSSL – Finlandssvenskt teckenspråk*. Teckenspråkstudier 1. Helsinki: Helsingin yliopisto.